

Mystika a schizofrenie

Jan Benda

MYSTIKA A SCHIZOFRENIE

Mystické zážitky jako předmět klinického zájmu

JAN BENDA

2007

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Benda, Jan

Mystika a schizofrenie : mystické zážitky jako předmět
klinického zájmu / Jan Benda. -- 1. vyd. -- Ústí nad Labem :
[Jan Benda], 2007. -- 80 s.
ISBN 978-80-254-0367-9 (brož.)

2-587 * 2-184.2-58 * 2-587.3 * 2-584.5 * 616.895.8 *
159.98:2 * 159.9.019

- mystika
- náboženské zkušenosti
- náboženská extáze
- duchovní cesta
- schizofrenie
- psychologie náboženství
- transpersonální psychologie
- studie

159.96 - Zvláštní duševní stavy a procesy [17]

© Jan Benda, 2000

ISBN 978-80-254-0367-9

Předmluva

Historie knížky *Mystika a schizofrenie* sahá zhruba do roku 1992. V tom roce se mi (ještě jako studentovi gymnázia) dostaly do rukou magnetofonové nahrávky přednášek z 12. mezinárodní transpersonální konference (konala se v Praze pod názvem "Science, Spirituality and the Global Crisis"). Byl jsem těmi nahrávkami tenkrát šokován či snad bych měl říci spíše uhranut, očarován. Zkrátka dostaly mně. Pohltily mně. Vzbudily ve mně posvátnou hrůzu a zároveň neodolatelnou touhu po poznání, po cestě za poznáním, po všem, co se zdálo být za hranicemi běžného lidského vědomí, za hranicemi našeho vědění, naší kultury. Propadl jsem tehdy transpersonální psychologii a ta se stala mou vášní.

Transpersonální psychologie ve mně vzbudila zájem o mimořádné stavy vědomí, o mystické, paranormální a jiné neobvyklé zážitky (mimosmyslové vnímání, zkušenosti existence mimo vlastní tělo, pocity sjednocení s přírodou a vesmírem, apod.). Jedna otázka mi pak ale mnoho let nedávala spát. Pokud jsou takové zkušenosti možné a snad dokonce žádoucí, jak je lze odlišit od stavů šílenství? Jaký je rozdíl mezi mystikem a schizofrenikem? Ta otázka mne přiměla k prostudování mnoha relevantních pramenů a literatury. Později se stala základem této studie.

Práce *Mystika a schizofrenie* vznikla původně jako diplomová práce na Katedře psychologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (později byla uznána jako práce rigorózní). Na sklonku roku 2000 jsem vlastním nákladem vytiskl 40 kopií (formát A5, první neoficiální vydání) a rozdal je přátelům a zájemcům. Současně jsem práci uveřejnil na internetu. Především díky tomu si našla své čtenáře. Pro zajímavost uvádím, že k dnešnímu dni si jí z internetu v elektronické podobě stáhlo více než 8.000 čtenářů, kteří mi v průběhu let napsali mnoho desítek dopisů. Práce dala vzniknout diskusnímu fóru www.stinstromu.net, v němž se za poslední tři roky sešlo více než 3.000 příspěvků. Byla citována v několika odborných publikacích. Přestože od jejího napsání uplynulo již sedm let, stále se setkávám s lidmi, kteří mne žádají o další papírové výtisky (A5 :-). Mám radost, že díky serveru Lulu.com si je nyní konečně můžete dopřát.

V Ústí nad Labem, podzim 2007

autor

OBSAH

Úvod	3
Psychologie a náboženství	5
1. Psychologie náboženství	5
2. Redukcionismus v psychologii náboženství	7
3. Alternativní přístupy	10
Mystika	13
1. Definice	13
2. Výzkum	19
3. Mystická cesta	22
4. Archetypální témata mystických zážitků	40
Schizofrenie	45
1. Definice	45
2. Historie pojmu a otázka etiologie	46
3. Schizofrenie v psychologii C. G. Junga	47
4. Koncepce J. W. Perryho	50
O vztahu mystiky a schizofrenie	56
1. Hledání podobností a rozdílů	56
2. Krize duchovního vývoje	64
3. Duchovní problém v DSM-IV	69
Závěr	73
Literatura	75

Motto:

VOCATUS ATQUE NON VOCATUS DEUS ADERIT.

Úvod

Problematika vztahu mystiky a psychopatologie patří k tématům diskutovaným tradičně jak v rámci teologie, tak v rámci psychiatrie a klinické psychologie. Neobvyklé a mnohdy i dramatické a bouřlivé stavy vědomí objevující se u mystiků v průběhu duchovní praxe byly pro vědeckou psychologii určitou výzvou již v dobách jejího vzniku a představují zcela legitimní problém i dnes. Mystické zážitky nejsou totiž pouhou součástí lidské historie a nevyskytují se, jak by se mohlo zdát, jen za zdmi klášterů nebo v poustevnách orientálních asketů. I v současné době se u některých lidí tyto zážitky objevují a to někdy dokonce zcela spontánně a mimo jakýkoli náboženský nebo duchovní kontext. Možná i proto, že naše sekularizovaná společnost namnoze není s to vymezit rozdíl mezi autentickými mystickými zážitky a psychopatií, mohou mít jedinci, u nichž se podobné stavy objeví, potíže s jejich pochopením a integrací. Mystické zážitky se v těchto případech mohou stát zdrojem obav, zmatku i vážnějších psychických potíží. Pak se ovšem stávají také předmětem klinického zájmu.

V uplynulých desetiletích byla duchovní dimenze lidské existence v klinicko-psychologické praxi většinou zcela přehlížena i přesto, že výskyt religiózních a spirituálních témat je u některých psychiatrických diagnóz poměrně častým jevem (srv. Brewerton, 1994). Psychiatrie interpretovala zážitky velkých mystiků jako příznaky duševních poruch, zvláště hysterie, epilepsie a psychóz (srv. GAP, 1976) a teprve humanistická a později transpersonální psychologie tento postoj zpochybnila. Koncem šedesátých let se v psychologii objevila ale i tendence právě opačná. Někteří autoři představili koncepcce, podle nichž lze schizofrenii chápat jako vývojovou krizi potenciálně směřující k osobnostnímu růstu (např. Bateson, Laing) a psychotické zážitky začaly být srovnávány se zážitky mystickými jako s hodnotným a žádoucím vzorem (srv. Silverman, 1967; Perry, 1974). Který z obou přístupů je blíže skutečnosti? Byli velcí mystikové opravdu schizofreniky? Nebo jsou snad schizofreničtí pacienti mystiky? Hledání podobností a rozdílů mezi mystickými a psychotickými zážitky nás přivedlo k rozhodnutí prozkoumat oba fenomény podrobněji.

Než přistoupíme k vlastní analýze vztahu mystiky a schizofrenie, seznámíme se v této práci nejprve s různými přístupy k náboženství, které v rámci psychologie existují. Dále se budeme věnovat fenoménu mystiky a mystických zážitků a to především z hlediska vývoje mystikovy osobnosti. Zvláště podrobně popíšeme ta charakteristická období v životech mystiků, která vzbuzují podezření, zda se nejedná o duševní poruchu. Následně uvedeme definici schizofrenie a představíme si dva pozoruhodné alternativní modely tohoto onemocnění, totiž model Jungův a model J. W. Perryho. Ve čtvrté kapitole pojednáme konečně o vztahu mystiky a schizofrenie. Zmíníme Grofovu koncepci *krize duchovního vývoje* a seznámíme čtenáře se zařazením diagnostické kategorie „Náboženský nebo duchovní problém“ do DSM-IV.